

La necròpoli ibèrica del turó dels Dos Pins. Cabrera de Mar (Maresme)

JOAQUIM GARCIA i ROSELLÓ

INTRODUCCIÓ

El descobriment de la necròpoli ibèrica del turó dels Dos Pins fou fortuït i a causa de l'espoliació d'excavadors clandestins que durant l'any 1986 havien buidat unes nou tombes. Assabentat el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, va decidir iniciar l'octubre de l'any 1986 una actuació arqueològica d'urgència que es perllongà fins al març de l'any 1987. L'any 1990 es realitzà una nova campanya d'excavació, aquest cop programada, dirigida per Joaquim Garcia i Roselló i Dolores Zamora i Moreno.

L'ENTORN GEOGRÀFIC: SITUACIÓ DEL JACIMENT

La necròpoli ibèrica del turó dels Dos Pins està situada al terme municipal de Cabrera de Mar, a la zona central de la comarca del Maresme.

A la zona nord del terme municipal hi ha una petita vall, d'entre 100 i 200 metres d'altitud que s'obre cap al mar. Té com a capçalera la muntanya de Burriac (401 m) i a ambdós costats s'hi desenvolupen els contraforts de la Serra-lada Litoral: a un costat el Montcabrer (312 m) i a l'altre la perllongació del turó dels Oriols.

La necròpoli està situada a la part baixa del vessant de migdia de l'anomenat turó dels Dos Pins. Aquest és una petita elevació de 220 m d'altitud sobre el nivell del mar que conforma una estribació de la muntanya de Burriac a la vall de Cabrera de Mar. Les coordenades geogràfiques del jaciment són: 2° 23' i 15" de longitud nord i 41° 31' i 56" de latitud est. Les coordenades UTM són: x= 448917 y= 4598120. Es localitza entre 135 m i 145 m d'altitud sobre el nivell del mar, a la propietat del Sr. Jordi Maluquer, polígon 2 B, parcel·la 93 del cadastre de Cabrera de Mar.

LA NECRÒPOLI I EL SEU CONTEXT

La necròpoli ibèrica del turó dels Dos Pins no és un jaciment aïllat a la vall de Cabrera de Mar; de fet, aquesta és una zona molt rica en jaciments ibèrics. Des del final del segle passat, quan l'historiador Juan Rubio de la Serna descobrí i publicà el primer (una necròpoli d'incineració a l'anomenat hort de Can Rodon)

(RUBIO DE LA SERNA, 1888) passant pel descobriment, l'any 1915, del poblat ibèric de Burriac, protagonitzat per Lluís Bonet i Garí, fins a la descoberta i l'excavació l'any 1986 del conjunt arqueològic del turó dels Dos Pins, format per una necròpoli d'incineració i un petit assentament rural, ha passat quelcom més d'un segle on les troballes de nous assentaments, les excavacions de part o de la totalitat d'alguns d'aquests, i la seva publicació posterior han estat uns fets continuats. Els jaciments ibèrics més representatius de la vall de Cabrera de Mar són:

- El poblat ibèric de Burriac
- La necròpolis d'incineració de can Rodon de l'Hort
- El Camp de Sitges de can Miralles-can Modolell
- L'assentament rural ibèric de can Modolell
- L'assentament ibèric del turó de l'Infern
- Els assentaments rurals ibèrics del turó dels Dos Pins
- El camp de Sitges de can Bertomeu
- L'assentament rural ibèric de can Bertomeu
- El possible santuari ibèric del Montcabrer

A aquests jaciments, s'hi haurà d'afegir a partir d'ara la necròpoli objecte d'aquest present treball, la qual, lògicament, haurà de ser valorada i interpretada dins d'aquest marc arqueològic.

LES TOMBES

La necròpoli es trobà força arranada: tan sols s'hi documentà una tomba sencera, la núm. 51. Els motius pels quals estava arranada són diversos. Potser els dos factors que més han contribuït a desfer part de la necròpoli s'han de buscar, en primer lloc, en un antic torrent, avui inutilitzat, que la travessava. L'altre factor ha estat el constant conreu que des de fa temps hi ha hagut a la zona.

Fruit d'aquesta destrucció, s'han trobat diversos forats aïllats per encabir-hi una àmfora que creiem que no s'han d'interpretar com un element funerari per si mateix, sinó com un element que en el seu moment devia formar part d'una tomba que, per alguna de les causes abans esmentades, avui ha aparegut.

Es tracta d'una necròpoli on els tipus de tomba són molt homogenis, sense variacions tipològiques importants. Les tombes excavades es poden classificar en els tipus següents:

- A-1 Tomba excavada a la roca, de secció circular, fons pla i dos forats de forma cònica per encabir-hi els fons de les àmfores. La paret sol ser recta o bé lleugerament cònca. Solen tenir un diàmetre mitjà d'un metre i una alçària d'entre 80 cm i 100 cm; pel que fa als forats per a les àmfores, el diàmetre mitjà és de 25-30 cm i l'alçària mitjana entre 20 cm i 40 cm.
- A-2 Tomba excavada a la roca, de secció quasi circular i fons pla sense cap forat per a les àmfores. La resta de característiques i les mides són similars a les del grup anterior. Aquest tipus és minoritari.

- B-1 Tomba excavada a la roca, amb forma de ronyó, fons i paret còncaus, sense forats per àmfores. Tipus nou, desconegut fins ara a la resta de necròpolis catalanes excavades. L'eix major pot variar entre 120 cm i 140 cm, i l'eix menor entre 40 cm i 60 cm. En no haver trobat cap tomba sencera d'aquest tipus desconeixem l'alçada mitjana que podien tenir.

EL DIPÒSIT FUNERARI

Els materials que s'han trobat en el lloc on foren col·locats originàriament configuren el que denominem el dipòsit o aixovar funerari.

CERÀMIQUES DE VERNÍS NEGRE

Els materials de vernís negre apareguts a la necròpoli els podem agrupar, segons el seu origen, en dues grans àrees geogràfiques, la península Itàlica (34,3 %) i la zona del golf de Lleó (bàsicament la zona de Roses i els voltants) (59,3 %). En menys quantitat, s'han trobat peces atribuïbles a tallers de l'àrea púnica de la península Ibèrica (6,4 %).

Pel que fa a les formes, observem que en el període de temps en què funcionà la necròpoli (250-180 aC.) la forma més corrent fou el bol, tant en la versió Lamb. 27 (10,8 %) com la Lamb. 26 (48,6 %), que fou la més freqüent. Segueixen els plats, de les formes Lamb. 23 (8,1 %) i Lamb. (5,4 %). Aquestes formes també es troben freqüentment en els assentaments ibèrics de la zona. La resta de les formes són numèricament minoritàries, difícils de trobar en els assentaments (Lamb. 45, Cuadrado, 70, etc.).

Aquesta proporció es manté si analitzem la relació entre tallers i formes, tant pel que fa al taller de Roses com al de la Campaniana A.

ALTRES MATERIALS D'IMPORTACIÓ

En aquest capítol hem d'incloure dos gerros amb decoració pintada, dos *thymiateria* i part d'una corona o *kalathos* d'un tercer.

Tipològicament, dos dels *thymiateria* correspondrien al tipus A de Muñoz (MUÑOZ, 1963) o I de Pena (PENA, 1988), és a dir amb el *kalathos* decorat amb dos ocells contraposats i ramells de fruits amb fulles i flors. Ambdues autores coincideixen a definir aquest tipus com a clàssic, d'estil grec, que és el més nombrós i potser el més antic. El tercer exemplar correspondria al tipus B de Muñoz o II de Pena, que defineixen com una degradació o simplificació del tipus anterior.

La tipologia i la decoració dels dos gerros pintats ens fa pensar que, si bé són produccions típicament ibèriques, el seu centre de fabricació s'ha de buscar en zones més meridionals de la península (potser a la zona del llevant o a la del sud-est).

CERÀMIQUES INDÍGENES

Les ceràmiques indígenes són la producció més nombrosa de la necròpoli, aproximadament un 90 % del total.

Si bé la ceràmica ibèrica feta a mà sol estar ben representada a les zones d'hàbitat de la vall de Cabrera de Mar, en aquesta necròpoli passa tot el contrari. Només en dues tombes, les núm. 51 i 85 es trobaren vasos d'aquest tipus. En general, són peces petites, de factura grollera i de formes simples i repetitives.

Dins del tipus de les ceràmiques fetes a torn destaca per la seva singularitat la ceràmica grisa ibèrica. Les formes més típiques foren la gerreta bitrocònica d'una sola nansa i els bols que imitaven les formes de les ceràmiques d'importació. Més rarament es trobaren els «askoi» i gerretes de cos globular.

Les ceràmiques fetes a torn de cuita oxidant són el tipus més nombrós entre les indígenes. Malgrat haver-se'n trobat un bon nombre, el repertori formal és molt repetitiu: pàteres i bols que imiten les formes de les peces d'importació, tasses de fons umbilicat, gerretes bitrocòniques de característiques idèntiques als exemplars de la ceràmica grisa ibèrica, gerres de cos globular amb vora exvasada, sense nanses; gerres de cos ovoide o bitrocònic poc marcat, coll quasi cilíndric, vora exvasada plana i, generalment, dues nanses. Utilitzats com a recipients exclusivament cineraris hi ha les urnes de cos globular, boca de gran diàmetre, doble vora per rebre la tapadora i dues nanses horitzontals i la típica àmfora ibèrica del tipus Mañà B-3. La majoria d'aquestes peces es trobaren en un perfecte estat de conservació, i feien la sensació que no havien estat utilitzades anteriorment.

OBJECTES METÀL·LICS

Altres elements importants del dipòsit funerari, si bé menys nombrosos, són els materials de metall: l'armament i els complements de la indumentària, bàsicament fibules, sivelles de cinturó i objectes d'ornament personal.

El metall més representat en aquesta necròpoli és el ferro, si bé, en molta menys proporció, hi trobem el bronze, l'argent i l'or. L'escassetat d'objectes fabricats en bronze ens fa pensar que, en aquells moments, el bronze degué esdevenir un element de luxe, potser de prestigi.

El conjunt de fibules exhumat no és gaire ric. Tan sols dues fibules són de bronze, les restants són de ferro. Totes les altres peces trobades presenten proves d'haver sofert l'acció del foc. Tipològicament, excepte un sol exemplar classificable com a fíbula anular hispànica, totes les altres peces trobades corresponen al tipus de *La Tène*.

Només hem trobat dues sivelles de cinturó senceres: una femella de tipus ibèric i de cronologia força antiga (segles V-IV aC.), per la qual cosa en sobta la perduració, en un context més modern, i una altra femella de tipus cèltic.

L'armament és majoritàriament del tipus *La Tène*. S'han trobat espases, puntes de llança i *umbos* d'escut. Les espases són rectes, de fulla estreta i beina de ferro. De les llances només s'han conservat les fulles i les virolles. Dels escuts només s'han conservat les parts metàl·liques: els *umbos* frontals i potser els ribets de protecció dels elements de fusta.

Entre els objectes d'ús personal cal destacar la troballa, en una mateixa tomba, de dos penjolls amb clares connotacions simbòliques. El primer és un petit fal·lus d'argent. El segon és un «escaraboide», probablement d'ivori, engalzat en una anella de bronze revestida d'or. Aquesta imitació d'«escaraboide» és el primer que s'ha trobat a la zona de la Laietània ibèrica, si bé ha aparegut en un context cronològic que no és el seu.

A més d'aquests objectes, s'han trobat també anelles (o anells) fabricats en ferro, bronze i or, i un petit aplic d'or decorat amb una filigrana.

ALTRES OBJECTES

Els objectes fabricats amb altres materials són molt minoritaris. Entre aquests cal destacar el treball en os, en pasta de vidre i en ivori.

LA CRONOLOGIA GENERAL DE LA NECRÒPOLI

En cap de les tombes no es trobaren peces atribuïbles al taller de les «petites estampilles» típiques de primera meitat del segle III aC. Aquest fet ens permet fixar el terme *post quem* de la necròpoli cap el 250 aC. El terme *ante quem* ens ve donat per l'absència de produccions de la Campaniana B, vers el 125 aC.

D'entrada tenim, doncs, una cronologia general àmplia per a aquesta necròpoli que fixem entre el 250 aC i el 125 aC. Aquesta cronologia, però, la podem afinar molt més pel que fa al límit més modern. Totes les peces de Campaniana A trobades en l'excavació es poden classificar dins de l'anomenada variant antiga d'aquesta producció, per la qual cosa cal modificar el límit cronològic més modern fins aproximadament el 175-180 aC. Proposem, doncs, una cronologia general per a la necròpoli del 250 aC. fins al 180 aC.

Aquesta és la datació que donarem a aquelles tombes que no hem pogut datar individualment pel fet d'estar arrasades o no contenir en el seu dipòsit funerari materials de vernís negre.

Així mateix, l'estudi dels materials de vernís negre d'aquesta necròpoli permet analitzar una sèrie d'associacions entre ells. Concretament, ens referim a les associacions existents entre els materials de la Campaniana A i els dels tallers de Roses, i les associacions de la Campaniana A amb el taller de NIKIA-IWN C.

Aquesta necròpoli també ens pot ajudar a clarificar un xic més tota la problemàtica que hi ha a l'entorn de les primeres produccions, la dita variant antiga de la Campaniana A. A més aporta una nova forma que a partir d'ara caldrà incloure en les tipologies de les produccions de les ceràmiques de vernís negre.

ANÀLISI ESPACIAL DE LA NECRÒPOLI

La destrucció que, per diverses circumstàncies ja comentades, ha sofert aquesta necròpoli ha estat la causa que, en molts aspectes, no puguem generalitzar ni

obtenir conclusions globals o significatives. Malgrat que es van excavar totalment, un alt percentatge de tombes (més d'un 50 %) les trobarem, totalment, arranades i la resta, en el millor dels casos, només conservaven la meitat inferior intacta. Només podem considerar sencera una tomba, la núm. 51.

A l'hora d'analitzar la distribució espacial de la necròpoli ens basarem fonamentalment en els aspectes següents:

TIPUS D'ESTRUCTURA FUNERÀRIA

En total s'excavaren noranta-quatre tombes, de les quals cinquanta-dues corresponen amb seguretat al tipus A-1 (55,3 %), cinc al tipus B-1 (5,3 %) i tres al tipus A-2 (3,1 %).

La majoria de les que no s'han pogut classificar perquè estaven pràcticament destruïdes, les indeterminables (trenta-quatre tombes, un 36,1 %), tenen alguna característica que potser les faria formar part del tipus A-1. Per tot això deduïm que aquest és el tipus majoritari i el més freqüent. D'aquest tipus també són les quatre tombes que s'excaven a la propera necròpoli de can Rodon de l'Hort (BARBERÀ, 1969-70, pàg. 17).

Del tipus A-2 només trobarem tres tombes, les número 7, 29 i 53. Aquestes, conservaren intacta la zona inferior però, curiosament, no hi havia restes d'àmfora ibèrica ni de cremacions. A manera d'hipòtesi, pensem en la possibilitat que es tractés de cenotafis, és a dir, tombes construïdes per a un difunt que mai no fou enterrat en aquest indret.

Hem documentat cinc tombes del tipus B-1 (núm. 41, 69, 71, 76 i 85), que és, doncs, igualment un tipus minoritari. Es tracta d'un tipus totalment nou en l'àrea catalana.

LA CRONOLOGIA

D'un total de noranta-quatre tombes excavades només se n'han pogut datar disset. Aquest fet ha donat lloc a una anàlisi molt parcial, la qual, pensem, s'ha de contemplar amb certes reserves i sempre d'una manera hipotètica. Cronològicament s'han diferenciat tres fases:

- 1) Tombes datades entre el 250 i el 220 aC.
- 2) Tombes datades entre el 220 i el 200 aC.
- 3) Tombes datades entre el 200 i el 180 aC.

Només en les tombes de la tercera fase sembla haver-hi una ordenació sobre el terreny. A més d'ocupar una zona perifèrica de la necròpoli, s'observa una certa alineació o disposició ordenada, alhora que una separació còmoda entre aquestes tombes.

A tall d'hipòtesi, pensem que podria haver-hi un procés d'ocupació del terreny dependent de les diferents fases cronològiques. És a dir, en un primer moment la zona es devia ocupar exhaustivament i s'hi devien concentrar, bàsicament, les tombes en la zona central. Potser en tractar-se d'un espai tan reduït s'ocupà el terreny de manera concentrada. La densitat de tombes de la primera

fase i la necessitat de nous enterraments ocasionà un creixement de la necròpoli. Aquest creixement ens el documentarien les tombes més modernes, que no sabem si, casualment, ocupen una zona que podríem considerar d'ampliació.

DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LES TOMBES

Observant la planta general de la necròpoli, s'hi aprecia una acumulació de tombes que semblen no seguir cap ordenació especial en el terreny.

D'igual manera, no sembla haver-hi una orientació determinada de les tombes. Si analitzem detingudament la situació dels forats per a les amfores de les tombes del tipus majoritari, A-1, constatem que no existeix cap norma en la seva distribució. Així mateix, tampoc no hi ha nomes a l'hora de col·locar les restes òssies de les cremacions en una àmfora o en una altra.

És clar que, si existí algun tipus de jerarquització o gradació d'importància en les diferents tombes, aquesta no es reflectí en les estructures funeràries. Les característiques de les tombes (diàmetre i fondària) són pràcticament idèntiques. En qualsevol cas, aquesta necròpoli es diferencia molt de les de zones més meridionals, on una forta jerarquització social es reflecteix sovint en una ordenació de l'espai destinat a cementiri.

ORDENACIÓ DE TOMBES PER SEXES

Mitjançant les anàlisis de les restes òssies de les cremacions s'han pogut identificar molt pocs individus, per la qual cosa s'han adoptat criteris de selecció basats en alguns dels objectes integrants dels aixovars funeraris. Tot i així, el nombre de tombes que hem pogut diferenciar per sexes és baix, tan sols vint-i-sis.

Observem, però, que no totes les tombes contenen les restes d'un sol individu, n'hi ha que en contenen dos i altres que en contenen més de tres. Hem identificat tretze tombes que corresponen a enterraments exclusivament masculins (59 %), tres que corresponen a enterraments exclusivament femenins (13,6 %), tres corresponents a un individu de sexe masculí més un segon de sexe femení associat a un infant, potser mare-fill (4,5 %) i dues que corresponen a enterraments de grup (9 %).

No sembla haver-hi una ordenació de tombes segons el sexe dels individus enterrats. Així mateix, tampoc no hi ha una diferenciació de sexes basada en l'estructura de la tomba. Així mateix, sobta la diferència numèrica de tombes d'individus masculins en relació a les dels femenins. No hi ha enterraments només d'infants.

NOMBRE D'INDIVIDUS PER TOMBA

Com en altres apartats anteriors el nombre de tombes que ens han proporcionat informació és baix, només trenta-quatre.

En total hi ha quatre tombes (11,76 %) que considerem com a possibles cenotafis. Les tombes més freqüents són les que contenen un sol individu, un

64,71 %. Segueixen, amb molta menys proporció, les que contenen dos individus (17,65 %) i les que en contenen més de tres (5,88 %).

En tots els casos les estructures funeràries tenen unes mides similars, és a dir, no pel fet de ser-hi enterrats dos, quatre o set individus es construí una tomba de mides més grans.

D'altra banda, l'anàlisi de la situació espacial de les tombes amb dobles o múltiples enterraments no ens indica una distribució peculiar sobre el terreny, per la qual cosa hem de deduir que no foren enterraments principals o nuclis al voltant dels quals s'ordenés la disposició de la resta de les tombes.

En aquest punt, cal reflexionar sobre la possibilitat de l'existència d'una selecció d'individus enterrats en la necròpoli, és a dir, ens qüestionem si aquesta era una necròpoli selectiva o si s'hi podia enterrar tothom que formés part de la comunitat.

Aquest és un aspecte que es pot desprendre de l'estudi d'altres necròpolis ibèriques més meridionals. Sembla clar que algunes necròpolis com les del Cigarralejo a Mula (Múrcia) (CUADRADO, 1987), Cabezo Lucero a Guardamar (Alacant) (ROUILLARD, LLOBREGAT, ARANEGUI, GREVIN, JODIN, UROZ, 1990) i Los Villares a Hoya Gonzalo (Albacete) (BLÁNQUEZ, 1990) per exemple, són selectives per a un tipus de personatges socialment diferenciats de la resta de la comunitat.

En el nostre cas hem intentat reflexionar sobre aquest aspecte i hem fet una aproximació quantitativa dels individus enterrats. Si als individus identificats amb seguretat (quaranta-cinc en trenta-quatre tombes) hi afegim un individu per cada una de les restants (seixanta tombes), calculant un mínim d'almenys un individu per tomba (seixanta individus), resulta un nombre mínim de cent cinc individus.

Si ens remetem a la cronologia general de la necròpoli, que d'una manera àmplia hem fixat entre el 250 i el 180 aC, i la relacionem amb el nombre mínim d'individus enterrats en aquestes noranta-quatre tombes excavades ens adonem que és un nombre molt baix d'individus: 1,5 individus enterrats per any.

Aquesta mitjana d'individus enterrats per any és molt baixa, més si pensem en les condicions de vida en què es devia desenvolupar la comunitat ibèrica de la zona: mortalitat infantil elevada, expectativa de vida relativament curta, etc.

D'altra banda, recordem que quasi un 60 % de les tombes excavades corresponien exclusivament a individus de sexe masculí, i que en la majoria de les seves tombes s'ha trobat armament. Aquest fet també es repeteix en la propera necròpoli de can Rodon de l'Hort, com també a la sitja núm. 26 del també proper jaciment de can Miralles-can Modolell, aprofitada com a tomba.

Cal deduir davant d'aquest fet que la majoria dels enterrats eren guerrers? O potser caldrà pensar en la possibilitat que l'armament esdevingués un element de prestigi més que un indicador del grau de militarització dels seus propietaris. Si l'armament cal considerar-lo com un element de prestigi haurem de començar a pensar que aquesta fou una necròpoli on s'enterraven personatges d'un cert prestigi dintre la comunitat.

D'altra banda, l'escàs nombre d'enterraments femenins i d'infants ens ajuda

a confirmar la idea que aquest tipus d'enterraments eren selectius. conseqüentment, si fos així, s'haurà de plantejar quin tractament ritual tenia la resta del poblament i on s'enterraven.

Un altre aspecte que sobta és el cronològic. Fins al moment hi ha localitzades i excavades parcialment dues necròpolis: les de can Rodon de l'Hort i la del turó dels Dos Pins. A més, hi ha una tomba aïllada, reaprofitant el clot d'una sitja en el jaciment de can Miralles-can Modolell. Totes aquestes sepultures tenen una cronologia molt similar. Cal interpretar aquest fet com una simple coincidència, o bé es tracta d'un fet característic associat a un tipus d'enterrament concret que defineix un període cronològic específic?

EL RITUS FUNERARI

Com a la resta de necròpolis que pertanyen a la cultura ibèrica, el ritus funerari de la necròpoli del turó dels Dos Pins fou la incineració.

En aquesta necròpoli, el tipus d'incineració fou secundari, és a dir, el cadàver es cremava en un lloc específic par a tal fi, l'*ustrinum*, i les restes d'aquesta cremació es disposaven després a la tomba, al contrari que en les incineracions primàries on el cadàver es cremava en la mateixa tomba. Tanmateix, no hem trobat l'*ustrinum*.

Considerant el reduït volum de les restes òssies cremades conservades de cada tomba, el cadàver devia quedar quasi reduït a cendres. Aquest fet degué implicar la utilització d'una gran quantitat de llenya i un llarg temps de cremació. La temperatura de cremació degué arribar als 650° C. S'incinerava indistintament individus d'ambdós sexes i en alguns casos fins i tot infants, aquests però sempre associats a una altra cremació d'un adult, la majoria dels casos de sexe femení.

Els cadàvers anaven vestits quan foren cremats. El fet de trobar dues fibules de diferents mides pot ser indicatiu del fet que el difunt duia diverses peces de roba.

Altres objectes, que donen proves clares d'haver estat cremats són l'armament i alguns vasos ceràmics, els quals fa la impressió que no suportaren tota la cremació, potser perquè varen ser col·locats a la pira funerària en els darrers moments.

Un cop acabada la cremació del cadàver se separaven, garbellant-se i rentant-se, les restes òssies que no havien cremat del tot de les cendres, i es dipositaven a l'urna funerària. Desconeixem què es feia amb les cendres, ja que no n'hem trobat cap dipòsit.

En el cas de la necròpoli del turó dels Dos Pins (igual com a la de can Rodon de l'Hort) l'urna funerària era, normalment, una àmfora ibèrica que es dipositava dreta a la tomba. Essencialment, només es dipositava una cremació per tomba. Quan n'hi havia més d'una, rarament més de dues, la segona incineració es col·locava en una urna fabricada exclusivament per a aquest fi.

Un cop l'àmfora-ossari era dipositada al seu lloc, es col·locava al seu costat

una altra àmfora amb algun tipus de líquid i tota la resta del dipòsit funerari al voltant de les dues àmfores. Aquest dipòsit funerari constava bàsicament d'un seguit de vasos ceràmics, sempre sense trencar, i en alguns casos tota una sèrie d'armament prèviament cremat i inutilitzat. Quan hi havia la cremació d'un infant era freqüent que part del dipòsit funerari fossin joguines.

No hem pogut diferenciar amb claredat cap vas ceràmic amb caràcter exclusivament funerari, si bé és cert que alguns dels vasos trobats en les tombes són de difícil localització en les zones d'hàbitat: tasses amb *umbo* central, *askoi*, *guttus*, *thymiateria*, etc; tanmateix no tenim cap prova que els faci exclusius del món funerari, si bé es pot atribuir a alguns d'aquests vasos una simbologia relacionada amb certes creences religioses i funeràries, com pot ser el cas de les tasses amb *umbo*, assimilables als vasos *mesonphalos*. D'altres, per la seva decoració plàstica (*guttus* amb cap de Medusa o *thymiateria* amb la representació de Demèter), ens introdueixen personatges de la mitologia grega.

Juntament amb tot aquest dipòsit funerari trobarem molt freqüentment restes òssies d'animals. Un cop analitzades les restes de fauna, només s'hi constata l'existència de tres tipus d'animal: porc, oviàpid i aus d'espècies petites. En cap de les tombes no hi havia l'esquelet sencer de l'animal. Sembla que hi hagué una tria prèvia de les parts de l'animal que tenen una més abundant aportació càrnica i que alhora són més gustoses i exquisides, les potes, el costellam i les mandíbules (galtes).

Malauradament, l'anàlisi de les restes de la fauna no ens permet d'esbrinar el perquè d'aquestes ofrenes. Potser s'hi dipositaven simbòlicament per a l'alimentació del difunt en el seu traspàs del món dels vius al dels morts o bé perquè feien participar el difunt del darrer àpat amb els seus familiars o amb les persones amb qui es relacionà en vida, és a dir, del banquet funerari. També s'ha documentat la presència d'ous de gallina en alguna de les tombes, els quals poden interpretar-se com a elements simbòlics o simplement, com un aliment més.

El següent i darrer pas del ritus funerari devia ser el tancament de la tomba. Només trobarem dues tombes que conservaren *in situ* el sistema de tancament: una gran llosa amb cases plenes. A part d'aquestes lloses no tenim constància que hi hagués cap altre element de tanca de les tombes. Potser caldria pensar en la construcció d'un petit túmul de terres que amb el pas d'un curt espai de temps havia desaparegut pel fet de no tenir cap element fix o de subjecció. També sembla ser que no hi havia cap element durador que identifiqués físicament i exteriorment la situació de la tomba.

EL MARC HISTÒRIC

No podem fer un estudi complet d'una necròpoli si no la relacionem amb el seu context. La cronologia de la necròpoli (del 250 al 180 aC) abasta dos períodes força diferents del desenvolupament de la cultura ibèrica: un primer període que s'emmarca dins de l'anomenada etapa clàssica de la cultura ibèrica, i un segon període que es desenvolupà amb una presència real romana.

Cap a mitjan segle III aC, la comunitat ibèrica de la vall de Cabrera de Mar

Fig. 1. Panoràmica de l'excavació.

Fig. 2. Detall de l'excavació de la tomba núm. 51.

Fig. 3. Detall de l'excavació de la tomba núm. 85.

tenia ja una llarga història que havia començat en un moment del segle VI aC. El seu desenvolupament el veiem reflectit bàsicament en els llocs d'hàbitat de la zona, entre els quals destaca l'*oppidum* de Burriac. Per tota la vall hi ha documentades un bon nombre de sitges, algunes de disperses i altres d'agrupades. Aquest fet ens demostra, l'existència d'uns excedents agrícoles importants. És lògic pensar que a prop d'aquests agrupaments o camps de sitges hi hagués nuclis de població rural i dispersa, petits assentaments dedicats exclusivament al conreu de la terra. D'alguns d'aquests assentaments dispersos, n'hem trobat les restes en el mateix turó dels Dos Pins.

És lògic pensar que cada un d'aquests assentaments dispersos tenia la seva zona destinada a cementiri. Així ens ho feia pensar la situació de l'única necròpoli coneguda fins l'any 1986, la de can Rodon de l'Hort, situada a uns 1.100 m del poblat de Burriac.

La necròpoli del turó dels Dos Pins, a diferència de l'anterior, ha de relacionar-se amb el poblat ibèric de Burriac i els petits assentaments rurals dispersos al voltant del poblat. El moment final de la necròpoli coincideix cronològicament amb altres abandonaments de zones d'hàbitat i d'emmagatzematge de la zona, fruit d'una reorganització del territori ocasionada potser pels esdeveniments militars del final del segle III aC i l'inici del segle II aC. Aquests fets significaren la presència dels romans a la península i el començament de la romanització del territori (ZAMORA, GUITART, GARCÍA 1981).

BIBLIOGRAFIA

1. BLÁNQUEZ, J. «La segunda campaña de excavaciones en la necrópolis ibérica de Los Villares, en Hoya Gonzalo, Albacete. Estado de la cuestión», *I Congreso de Historia de Castilla-La Mancha*. Vol. II Ciudad Real: 1988 pàg. 345 a 357.
2. BARBERÀ, J. «La necrópolis ibérica de Cabrera de Mar (colección Rubio de la Serna)», *Ampurias*, XXX. Barcelona: 1968, pàg. 97 a 150.
3. BARBERÀ, J. «La necrópolis ibérica de Cabrera de Mar (excavació 1968-1969)», *Ampurias*, 31-32. Barcelona: 1969-1970, pàg. 169 a 189.
4. CUADRADO, E. *La necrópolis ibérica de «El Cigarralejo» (Mula, Múrcia)*. Madrid: CSIC, 1987 (Biblioteca Prehistórica Hispana, vol. XXIII).
5. MUÑOZ, A.M. *Pebeteros ibéricos en forma de cabeza femenina*. Barcelona: 1963.
6. PENA, J. «Consideraciones sobre iconografía mediterránea: los pebeteros en forma de cabeza femenina», *VII Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma de Mallorca: 1988.
7. PUJOL, J. «Assaig d'interpretació de l'època ibèrica al Maresme», *Laietània*, 6, Mataró: Museu Comarcal del Maresme, 1981, pàg. 19 a 33.
8. PUJOL, J.; GARCIA, J. «El grup de sitges de Can Miralles - Can Modolell (Cabrera de Mar, El Maresme)», *Laietània*, 2-3. Mataró: Museu Comarcal del Maresme, 1982-1983, pàg. 46 a 145.
9. ROUILLARD, P.; LLOBREGAT, E.; ARANEGUI, C.; GREVIN; MM. GILLES; JODIN, A. i UROZ, J. «Les fouilles de Cabezo Lucero (Alicante), *comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*. Paris: abril-juny de 1990, pàg. 538 a 557.
10. RUBIO DE LA SERNA, J. *Noticia de una necrópolis ante-romana descubierta en Cabrera de Mataró (Barcelona) en 1981*. Madrid: 1888.
11. SANMARTÍ, J. *La Laietània Ibèrica. Estudis d'Arqueologia i Història*. Tesi doctoral. Barcelona: 1986.
12. ZAMORA, M.D., GUITART, J. i GARCIA, J. «Fortificacions a la Laietània litoral: Burriac (Cabrera de Mar) i el Turó d'en Boscà (Badalona). Cap a un model interpretatiu de l'evolució del poblament ibèric laietà». *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica*. Les fortificacions. Manresa: 1990, pàg. 337 a 383.